

значајних пројеката, иницијаторима развоја нових праваца у библиотечкој делатности...

Достигнућа теорије и праксе библиотечке делатности у иностранству, као и чињенице и догађаји који су имали међународни значај, стручњаци разних земаља који судали допринос развоју библиотекарства или међународних организација у свету, такође су добили своје место у овој енциклопедији.

Чланци су поређани азбучним редом, а ради лакшег сналажења по кључној речи, примењена је инверзија, нпр: Москва библиотеке. Чланци се разликују по обиму, у зависности од типа и садржине. За проналажење појмова којима је својствена хијерархијска структура, широки друштвени или историјски контекст, у тражењу треба поћи од најширег појма нпр: Русија. Библиотечка делатност.

У енциклопедији је примењена јединствена метода упућивања, што омогућава да се границе потребног знања прошире. Упутнице су све речи писане курзивом, што значи да се ови појмови могу наћи као посебни чланци.

Велики број чланака садржи илустрације, а сама енциклопедија има предметни регистар, попис скраћеница и списак абривијатура.

Библиотечка енциклопедија може се сматрати незаобилазном литературом за научне раднике, предаваче, студенте, библиотекаре, стручњаке из разних области који имају додирне тачке са библиотекарством, а потребна је и корисницима библиотека у референсним збиркама.

Др Голуб Добрашиновић

Књига у Свилајнцу

Пред нама је дјело проф. др Десанке Стаматовић *Књига у Свилајнцу претплатници и скупљачи претплате 1818-1870*, дјело и садржајем значајно и опремом допадљиво. Обрађује по вијека издаваштва уз помоћ пренумерације или претплатништво на књиге у овом мјесту, које у поустаничким данима добија поново школу 1818, а исте године започиње претплаћивање на књиге, и то на Вуков *Српски рјечник*, којим започиње и његова „културна револуција“.

Ауторка, са близу 250 објављених радова, читав радни вијек и по у струци друговала је са књигама. Од првих корака као библиотекар, све до помоћника управника наше врхунске Народне библиотеке Србије, уз многе обавезе и признања везане за књиге и библиотеке. Стручно зналаштво ревносно је обогаћивала бројним студијским боровцима у другим европским земљама, као и одговорним дужностима у Народној библиотеци Србије. И њена докторска теза *Читалишта у Србији у XIX веку* говори рјечито о везаности њеној за књигу.

Из сеоског насеља, Свилајнац, по свили гајеној у околини и име је добило, временом све брже прераста из села у културније насеље. Кнез Милош му одобрава да може имати седам трговаца. Поступно прелази у варошицу, да би 1888. г. стекао статус вароши. У међувремену, 1868. године, Друштво Читаонице „Омладине Ресавске“ отвара корисницима и врата Библиотеке; а три године потом, 1871. свештеник Јован Шарић покреће у њему лист *Ресавски поштоноша*, први у унутрашњости Србије.

За педесетак година, до замирања пренумерације, око 1870, Свилајнац с околином дао је 764 прет-

платника са 794 примјерка на 40 књига, истиче др Десанка Стаматовић. Од интереса је и профил тих књига као израз различних корисничких склоности. Уз осам Вукових и три Милована Видаковића, ту су и нека историјска дјела, спјевови о бојевима у Херцеговини (1861) и бомбардовању Београда (1862), преводи романа, неке књиге с тематиком хришћанства, *Славенска граматика*, затим књиге о домостроитељству, *Писма разни/x/ родова* (упутства за писање), *Рачуница интересних рачуна*, *Баштован и вођарство*, *Југо-славенски забавник*, итд.

Развоју овог мјеста допринео је, уз остале, и Милосав Здравковић Ресавац, друг Вука Караџића из „Велике школе“, чију смо 200. годишњицу управо прије дванаест дана обиљежили. Обојица су учioniцу напустила раније: Вук због болести, са згрченом ногом у штули ходаће од тада читавог живота. Милосав Здравковић пак, што је иза каменичке погибије прослављеног Стевана Синђелића, постављен на његово мјесто за војводу ресавског, како пише Баталака. Вук је сачувао два Здравковићева писма из средине 19. вијека: с молбом да се постара око „коста“ и конака у Бечу за његовог сина Јосифа, једног од питомаца српских (Вук им је, напоменимо, био старатељ). Здравковић се, занимљиво, потписује у њима иницијалима, уз додаток Ресавац. Он је претплатник на 12 књига, међу којима су, сасвим разумљиво, и 5 Вукових: на *Српски рјечник*, претплаћен, истина у „Биограду“, другу књигу *Српских народних пјесама* (1845); 2. издање *Пословица* (1849); *Ковчежић* (1849) и 2. издање *Српског рјечника* (1852), такође и на *Племениту и силну љубов*

од учитеља Милоша Лазаревића (1831), рађену по мотиву из Вуковог забавника-календара *Даница*.

Пренумерација или претплата на књиге, спасоносна је појава за наше „књижество“, како се некад говорило. Србија није имала богатих моћника (племића и сличних), који би финансирани издавање књиге. Сеоска средина претежно, раштркана и неушорена уз то, надасве пак слабе писмености, није била дарезљиво уточиште за књигу. Тек јачање заједничких насеља, у којима се, уз чиновништво, просветне раднике и свештенство, стичу и посленици услужних дјелатности (трговци, занатлије, различни продавци и др), уз звона још увијек скромних школа, давало је подстицај и за блискије сусрете житеља с књигама.

Умјесто феудалне раздробљености (привредне, културне, политичке), Србију, попут осталих земаља, почиње да запаја нови дух: обликује се ново тзв. грађанско друштво, нови друштвени мандатор са зближавајућим настојањима. У привреди, робно-новчани однос гони повезивању и обједињавању тржишта, и то на ширим географским просторима. То је подстицало и узгајало нову свијест, националну. Дотадашњи етнос прераста у нацију, јача национална самосвијест. Дотадашњи атрибути „славенски“, „славено-сербски“ и слични, све више узмичу пред свјежом ријечју „српски“. До тад су манастири били средишта и расадници писмености, доста крхки истина, сад пак ту мисију преузимају образовне установе. Ни у сто села до Карађорђевих дана није било школе – ријечи су Вука Караџића – а сатима си могао ићи да не сретнеш писменог човјека. И људи под мантијкама, и највиши челници народни, додајмо, били су танке писмености.

На подручју духовног живота, то је резултирало тежњом ка заједништву: старањем за своју школу, цркву, читалишта, разноврзне дружине (књижевне, пјевачке, музичке), за јединственим, свима разумљивим језиком, говорним, не, дакле, све отуђенијим, књишким. Посебно је изразита жеља за својом књигом. Али богатијих добротвора, који би преузели на се трошак издаваштава, веома је мало. Стога се прибјегава новом, колективном меценатству.

Широм земље, шта више и ван ње, језички блиски грађани: трговци и занатлије, чиновници, свештенство, па и пољопривредници, обезбјеђују штампање удруженим акционарством.

Економски вриједан, духовно радознао грађанин у књизи није тражио само „увеселенија“ и забаву, поуку или образовну „цељ“ у њој је видио и патриотски чин, да се помогне појави своје, домаће књиге. То су и списатељи веома добро прозрели. Претплатнике називају „родољубцима“ и „народољубцима“, „почтенородним грађанима“, „љубитељима и пријатељима књижества“, „ревнитељима“, „благоразумним читатељима“ и тако даље, како су већ тетошени приложници, који својим

прилогом доприносе општеном добру. У томе је примјетна улога трговаца, не само као приложника, већ и као скупитеља претплате. Често су они на својим колима и разносили књиге на вашаре, дотурајући их скупљачима претплате, који би их затим уручивали претплатницима. Стога су и рок изласка књиге писци често везивали за одређене вашаре.

И појава пренумерације саобразна је развоју грађанског друштва. Међу нашим живљем у Аустрији, она се користи већ 1792. године, још разумејеније двије године касније са *Историјом разних*

славенских народова Јована Рајића. У Словенији, раније стасалој у друштвено-грађанском смислу, запажа се већ 1788. Код Бугара датира од 1806, Румуни је почињу – 1812, а Македонци – 1817. године.

Организација пренумерације није била ни лака ни једноставна. Између најаве књиге и доставе претплатнику више је карика. Ваљало је, прије свега, код „цензуре“ обезбиједити дозволу за штампање; затим књигу обнародовати углавном штампаним огласима, званим „објављенијима“ или у неком листу и разаслати их скупитељима, који би потом врбовали претплатнике и њихова имена, с подацима о занимању и слично, слали писцу, наравно с новцем. Наизглед стандардизовани, ти огласни листови, скровишта су каткад јединствених података до којих је другдје тешко доћи. На пример о аутору, гдјекад с мислима

његовим, које представљају сажету карактеристику списка, о року изласка књиге, о цијени њиховој, о мрежи скупитеља претплате (неријетко су то разне институције: читалишта, штампарије, списатељ, или неки од сарадника, којима се, наглашавано је, може доставити списак претплатника, с новцем поновимо, како би се рукопис могао предати у штампу). Скупитељи су добијали и рабат звани „десетак“. Неки су, с пуно прегнућа, прибирали претплатнике за више разнородних дјела, обезбјеђивали помагаче у тим пословима, тзв. „подскупитеље“, водили читаво „књиговодство“ и „рачуноводство“. Скупитељ би обично „покривао“ једно мјесто, а неријетко и више њих. И обрнуто – из једног мјеста, већег или орних „књигољубаца“ могло је бити више „скупитеља“.

Уза све родољубиве заносе, скупитељи се не једном јадају на оскудицу средине, на неповјерење претплатника, итд. Претплатнички принос зависио је од више чинилаца: од угледа писца (Вукова претпоследња књига, *Правитељствујушчи совјет*, имала је близу 2.600 претплатника на преко 2.899 примјерака); затим од развијености насеља: стога је пренумерација и раније и бујније заживјела међу становницима данашње Војводине, него јужно од Саве и Дунава, на подручју под турском влашћу. Тираж се кретао од неколико десетина, до 3.000 примјерака.

Пренумерација је била гдјекад и критичка трибина, својеврсна анкета о дјелу и аутору, особито о Вуку и његовим књигама. Као првоборац „Рата за српски језик и правопис“, изазвао је, знамо, жучне одзиве сународника. Наведимо неке од безброј случајева. Један му поручује да ће се прије потурчити него што ће се претплатити на његову књигу, боље би, вели, било да се пера није ни лаћао, да је остао чобанин с овцама и козама; други, пак, пише да му је његова књига милија него ли комад сувога злата. Моћни карловачки митрополит Стеван Стратимировић био је један од неколико дарезљивих приложника на *Српски рјечник* 1818. године, којим је Вук, опоменимо се, и започео своју „културну револуцију“, кад је, пак, у њему видио нови правопис, спалио га је. А овим дјелом, речено је, започела је пренумерација у Свилајнцу.

Било је, међутим, личности које су се претплаћивале из сујете, да би им име било „труковано“, то јест штампано, на шта су скупитељи указивали списатељима, да их случајно не изоставе.

Да закључимо: у историјском ходу наше књиге током осам деценија, јавна претплата одиграла је веома корисну и часну улогу:

- Помогла да многе наше књиге изађу из штампарског слога, што би без ње, уз тадашње кржљаво стање издавачких и књижарских установа, било знатно теже.

- Извршила је напросто продор књиге до читалаца. То се може упечатљиво пратити и по временској вертикали: кад су интересенти улазили у читалишну орбиту; и по географској хоризонтални, кад су књиге освајале разна мјеста, подручја и социјалне слојеве незаустављиво при том прескачући разнородне међе (државне, националне, сталешке), ревносно утемељивале и шириле нашу читалачку публику.

Вишеструк је значај и уз књиге штампаних спискова претплаћених личности: то је издашан мајдан података о читаоцима тога времена, вишеслојан и разнолик: и о самим претплатницима, и о њиховом саставу, социјалном, националном, вјерском, вриједан материјал у аналитичком смислу; о стању културно-просвјетних и вјерских установа и организација (школских, библиотечких, црквених, друштвених итд.), о демографско-миграционим кретањима, о асимилативним преображајима „инородника“, „иновјераца“ и слично.

Пренумерантски пописи представљају и богата складишта ономастичког материјала, данас већ овјешталих, старинских и календарских имена; шаролику топономистичку грађу (раних и преименованих назива мјеста), обилати преглед оновремених занимања, традиционалних и оријенталних, данас нам далеких и страних, неријетко запретаних или ишчезлих и, с друге стране, новонасталих као што су: фабрикант, типографски фактор и слично. Из њих такође упознајемо и номенклатуру титулација негдашње сталешке градијације. Једном ријечју, ти пописи давно штампаних књига пружају нам вишестрани пресјек оновременог друштва: професионални, социјални, културни и тако даље.

Захваљујући пренумерантима на повјерењу, а скупитељима на труду, Вук истиче да су они „највећи помагачи и меценати књижевства нашега“. Замијенили су их временом, као што знамо, професионални издавачи и књижари.

Ресавска библиотека у Свилајнцу, Завичајни фонд, инв. бр. 147, РК-56

Уводна реч рецензента књиге др Голуба Добрашиновића на промоцији *Књиге у Свилајнцу: претплатници и скупљачи претплате 1818-1870. године* аутора проф. др Десанке Стаматовић, одржаној 25. 9. 2008. године у Свилајнцу.

Говор је уступљен постхумно, из рукописне заоставштине, љубазношћу породице госпође Вере Добрашиновић и кћери Мине Тодоровић. Др Добрашиновићу је ово био последњи јавни наступ.